

1. Шпортко О. Поле публічної політики / О. Шпортко // Політичний менеджмент. – 2010. – № 5 (44). – С. 90–96. 2. Логунова М. Значення політичних комунікацій у здійсненні державного управління / М. Логунова [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://personal.in.ua/article.php?ida=619>. 3. Владимиров М.В. Комунікативні аспекти політичної модернізації суспільних відносин / М.В. Владимиров // Розвиток системи державного управління в Україні [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.kbuara.kharkov.ua/e-book/tpdu/2013-3/doc/1/20.pdf>. 4. Петренко І. Експертно-аналітичне забезпечення державної політики в Україні: стан та перспективи розвитку / І. Петренко [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.viche.info/journal/2006>. 5. Комунікація: демократичні стандарти в роботі органів державної влади / за заг. ред. к. держ. упр. Н. К. Дніпроенко. – К.: ТОВ «Вістка», 2008. – С.82. 6. Там само. – С. 84

УДК 321.01

О. П. МОСКАЛЕНКО

ЗАСОБИ ДОСЯГНЕННЯ КОМПРОМІСНИХ РІШЕНЬ В УКРАЇНІ

Розглянуті основні засоби досягнення компромісних рішень у процесі прийняття політичних рішень, а також основні форми їх реалізації: популізм, елітизм, консерватизм, радикалізм, демократизм. Автор підкреслює, що прийняття компромісних рішень потребує володіння механізмами зв'язку й інформації, які дають можливість обґрунтувати ці рішення.

Ключові слова: компроміс, політика, політичне рішення.

Москаленко О.П. Способы достижения компромисных решений в Украине

Рассмотрены основные средства достижения компромиссных решений в процессе принятия политических решений, а также основные формы их реализации: популизм, элитизм, консерватизм, радикализм, демократизм. Автор подчеркивает, что принятие компромиссных решений требует овладения механизмами связи и информации, которые дают возможность обосновать эти решения.

Ключевые слова: компромисс, политика, политическое решение.

The article deals with the basic ways of achievement of compromise solutions in the process of adoption political decisions, and also basic forms of their realization: populism, elitist, conservatism, radicalism, democracy. The author emphasizes that the adoption of compromise solutions requires possession of communication and information mechanisms that allow to confirm these decisions.

Key words: compromise, politics, political decision.

У політичній науковій практиці застосовується декілька методів-засобів прийняття рішень: компроміс, консенсус і гегемонія. Тому метою даної статті є з'ясування суті цих компонентів та розкриття їх впливу на прийняття компромісних рішень в Україні.

Компроміс (лат. – обіцяний) – це угода, досягнена шляхом взаємних поступок. Компроміс неможливий, коли учасники рішення знаходяться в взаємно заперечних відносинах. Однак, компроміс можливий, коли інтереси учасників частково співпадають, хоча й частково суперечать. Компромісне (спільне) рішення забезпе-

чує реалізацію спільної або вищої мети, але не гарантує для жодної із сторін повноти виконання їх вимог¹.

Такою вищою метою в суспільстві є збереження цілісності та незалежності держави, громадянського миру і виконання загальнонаціональних завдань. Рівень компромісу є прямо пропорційним масштабам проблеми, що розв'язується, і рішенням, що приймаються. Для збереження держави необхідне компромісне рішення всіх соціальних груп у межах держави, а для збереження загального миру на планеті необхідне компромісне рішення всіх держав що складають світове співтовариство.

Тут доцільно з'ясувати, що таке консенсус.

Консенсус (лат. consensus – «згода») сприймається як спільна згода щодо політичного курсу в цілому чи його окремого аспекту. У вузькому сенсі - це метод розробки і прийняття рішення, коли обговорювана альтернатива не ставиться на голосування, а приймається шляхом узгодження.

Узгодження – це порядок прийняття рішення, коли учасники навіть за незгоди з якоюсь положення пропонованого проекту не заперечують проти його прийняття в ім'я спільних інтересів². Тема цієї статті актуальна ще тому, що досягнення компромісних рішень відбувається за допомогою методу консенсусу. Так, рішення Ради Безпеки ООН приймаються за згодою всіх її постійних членів. Водночас консенсус не означає абсолютної згоди всіх політичних сил і ніколи не охоплює всього населення, хоча є вищим за рівнем з питань загального характеру і нижчим з конкретних соціально- політичних проблем.

Для досягнення політичного компромісу і політичного консенсусу необхідні: по-перше, готовність більшості населення слідувати прийнятим законам; по-друге, легітимність політичних інститутів, покликаних перетворювати ці закони в життя, по – третє, наявність у громадян почуття належності до спільноти (нації, соціальної групи тощо). Всі ці положення відіграють значну роль в прийнятті політичних рішень, які являють собою перетворення політичної влади, що впливає на управління соціальними процесами.

Гегемонія (грецьк. Hегemonia - «провід, керівництво») у політиці – це провідна роль якого-небудь соціального класу чи держави щодо інших класів чи держав. Гегемонія, як політичний принцип, означає неоднаковий статус соціальних суб'єктів в системі соціально – політичних відносин, суб'єктів, що визнають один одного не суперниками, а природними союзниками і партнерами в реалізації своїх інтересів. Пріоритет у прийнятті політичних рішень належить більш могутньому суб'єкту, а його слабші союзники погоджуються альтернативою як такою, що відповідає їх інтересам. Доречно вказати, що сучасний дослідник в галузі теорії політики О. Гюффе вирізняв серед ознак модерного суспільства систему суспільних благ. В цій системі належне місце займає суспільна легітимація з боку тих, кого це стосується, тобто тих, хто перебуває під впливом влади. Чітко простежується політичний компроміс між усіма громадянами держави. На думку О. Гюффе, зміст легітимації полягає в досягненні єдності громадян, щодо суспільного устрою, оскільки основа легітимації модерних суспільств – досягнення компромісу³.

У політичній науці визначаються також кілька основних форм реалізації компромісних рішень: популізм, елітизм, консерватизм, радикалізм і демократизм.

Популізм, як основний засіб досягнення владних цілей, передбачає безпосередню опору на масові настрої та апеляцію до суспільної думки. Масам зрозуміле

просте рішення, а тому популізм орієнтується на упрощення пропонованої суспільству мети, експлуатує психологію маси, висуває щось здатне забезпечити подолання всіх суперечностей і привести до негайного успіху. У таких випадках використовуються необґрунтовані обіцянки, залякування внутрішньою чи зовнішньою загрозою. Популізм процвітає за харизматичного правління, хоча його прояви характерні і для демократичних режимів.

Елітизм – це курс на відчуження громадян від вироблення політичних рішень, на заохочення посередницьких форм взаємодії з електоратом, заниження рівня гласності, що обумовлює закритий характер прийняття та здійснення компромісних рішень на всіх етапах.

Консерватизм виходить із домінуючої настанови на збереження структури, функцій державних органів влади, традиційних форм, а також підтримуючи прихильність громадян до пануючих у суспільстві ідеалів, сприяє досягненню компромісних рішень⁴.

Радикалізм приводить до того, що добрі наміри досягти якісного переустрою суспільства вкрай рідко приносять соціальний порядок і поліпшення життя, а насилля, як основний метод реалізації компромісних політичних рішень, робить владу знаряддям перетворень, обтяжених надмірними витратами, масовою загибеллю людей.

Демократизм, на відміну від радикалізму, спрямований на реальні потреби і запити громадян на втілення в політиці їх прав і свобод. У сфері реалізації політичних компромісних рішень робить ставку на взаємовідповідальні відносини між пересічними громадянами та елітою, домагається довіри в людей та реальної легітимності. У ньому домінує дотримання процедур виборчих циклів, зберігається принцип розподілу влади, налагоджується механізм цивілізованих стосунків з опозицією, що виключає застосування жорсткої політичної технології та заохочує розвиток внутрішньої дисципліни громадян. Крім цього, рішення поділяють: за значущістю для влади: значні, нейтральні, чергові, перспективні, вчасні, запізнілі, прогностичні; за терміном дії: короткочасні, довгочасні, безперервно діючі; за інноваційністю: новаторські, рутинні; за силою впливу: обов'язкові, рекомендаційні.

Рівень об'єктивності політичного компромісного рішення залежить від дотримання ряду умов таких, як: якість й обсяг інформації про проблему, яку вирішують; детальне врахування обставин політичних, економічних, ідеологічних, що взаємодіють між собою та утворюють відносну цілісність; врахування змін обставин впливаючих на компромісні рішення та механізми їх реалізації; прогнозування прийняття компромісних рішень.

Прикладом компромісно-політичного рішення, що має історичне значення, є «Акт проголошення незалежності України», прийнятий Верховною Радою України 24 серпня 1991 р.

Суспільство завжди прагнуло до впорядкованості соціальних відносин і до компромісного способу життя. У ролі чинника такої політичної впорядкованості та забезпечення світового компромісного політичного порядку виступають професійно підготовлені політичні рішення.

Слід підкреслити, що історія, в тому числі й політична, не є продуктом абсолютної впорядкованості. Лише наприкінці ХХ ст. актуалізувалася проблема світового політичного порядку. Інколи може скластися враження, що прийняті рішення свідомо сформульовані, чіткі, а відносини між урядами — продукт сконструй-

ованої політики. Однак, багато з того, що відбувається, є справою особистої боротьби й амбіцій суб'єктів політики, а узгодженими є лише засоби, хоча фундаментально розбіжні, або узгоджуються цілі, але немає згоди у засобах. Тому слід досягати компромісних рішень.

При цьому суб'єкти політики приймають компромісні політичні рішення, враховуючи об'єктивні й суб'єктивні потреби й особливості суспільства, а прийняття політичних рішень вимагає від політиків високого політичного професіоналізму, а це означає знання ситуації, тобто досягнення компромісної угоди і взаємної довіри щодо заходів, які приймаються. Прийняття компромісних рішень потребує володіння механізмами зв'язку й інформації, які дають можливість обґрунтувати ці рішення.

Обґрунтованість компромісних політичних рішень визначається тим, наскільки вміло й ефективно суб'єкти політики підготовлені до пізнання закономірностей політики і вибору механізмів їх дії, який передбачає: визначення провідного напрямку суспільного розвитку; оптимальне співвідношення провідного напрямку з іншими тенденціями. Правильно реалізований вибір забезпечує правильність, ефективність компромісного рішення.

Проблема оптимального вибору напрямку політичного розвитку, методів забезпечення, вимагає від суб'єктів політики знання політичних процесів, політичних змін у суспільстві, політичних сил, які діють, особливостей історичного періоду, в який приймається політичне рішення.

В той же час проблема оптимального вибору на стадії прийняття компромісного рішення потребує урахування корисності і витрат ресурсів, що примушує політиків звертати увагу на відповідальність за прийняття цих рішень, а інколи буває вигідніше вирішувати питання, які фактично є тільки цілями і не мають кількісних обмежень. Так, за умов радянського тоталітаризму легше було прийняти рішення про побудову комунізму, ніж вирішити конкретне питання підвищення рівня життя.

Зміст політичних рішень охоплює питання різноманітної політичної діяльності: організації і функціонування всіх структур політичної системи суспільства; забезпечення процесу політичного владарювання; розвитку демократичних форм участі громадян в управлінні державними і громадськими справами; підвищення активності громадян у політичному житті; вирішення національних проблем; розвитку взаємовідносин з народами світу. Всі ці питання можна вирішити за допомогою компромісу, який слід розглядати як один із засобів досягнення компромісного рішення⁵.

Слід підкреслити: сучасна епоха, глобальне розуміння еволюції людства потребують постійного перегляду змісту політичних рішень, переосмислення значення вже прийнятих рішень, визначення нових меж їхнього впливу, часу виконання та ін.

Нова політична мораль полягає у визнанні того, що не політика змінює людину, а людина має змінювати себе сама, сприяючи досягненню компромісних рішень. У цьому зв'язку відомий французький соціолог і політолог М. Крозьє у своїй книзі «Скромна держава, сучасна держава. Стратегія іншого виміру» (Париж, 1987) пише: «Людина безперервно змінюється, вона не перестав відкривати і втілювати нові цінності... Незважаючи на важкі випробування та поразки, через них вона стає людянішою. Та ці завоювання і прогрес ніколи не були справою вищої влади, що диктує порядок змін. Тривала зміна людини за «вказівкою» або де-

кретом ніколи не була успішною. Людина змінювалася сама у безперервному процесі набуття різноманітного досвіду»⁶.

Сучасна політика має допомогти особистості бути більш вільною, вибрати життєву програму з найкращим знанням справи, а звідси рішення повинні мати людський вимір та слугувати громадянам. За таких умов спостерігається обмеження адміністративної діяльності та певна реорганізація методів прийняття державо-компромісних рішень.

Зміст політичних рішень визначає їхню структуру, яка складається з таких елементів: вступ; конструктивна частина: аналіз стану справ та їх політична оцінка, а також визначення тенденцій і перспектив розвитку; визначення напрямів дії, об'єднання організаційних і соціальних зусиль, визначення заходів політичного впливу і засобів їх здійснення.

Процес творення компромісних політичних рішень досить тривалий і вимагає вміння поставити засоби їх досягнення та політичні дії на практичну основу, тобто потрібна загальна висока культура як конкретних авторів компромісного рішення, так і його виконавців, а наявність у суспільстві системи різноманітних цінностей, застосування пов'язаних з ними критеріїв при оцінці фактів політичної дійсності дають можливість зробити рішення визначеними, стабільними та компромісними.

Творення компромісних політичних рішень проходить етапи підготовки, прийняття і їх втілення (здійснення). Це, насамперед, постановка мети, визначення завдань на шляху її досягнення; формулювання проблеми, яку слід розв'язати; добір, обробка інформації, необхідної для прийняття компромісного рішення; аналіз можливих альтернатив розв'язання завдань і вибір шляхів досягнення мети; фіксація рішення у відповідних політико-правових документах, визначення методу і засобів їх прийняття; вибір шляхів втілення рішення; коригування рішень у процесі їхнього виконання за допомогою компромісу, а також аналіз досягнутих результатів.

У прийнятті компромісних політичних рішень значну роль відіграють світоглядні чинники, громадська думка, яка набуває статусу політичного інституту, що впливає на процес прийняття компромісного політичного рішення та ефективність здійснення його.

На прийнятті компромісних політичних рішень впливають «групи тиску», що створюються в Україні представниками різних господарських, політичних та інших громадських об'єднань для задоволення своїх інтересів. Такі «групи» зацікавлені у здійсненні впливу на електорат у період виборчої кампанії в Україні з метою обрання необхідного їм члена виборного органу, який обіймає вигідну для них позицію, впливає на членів державних органів, що приймають рішення, на зрив або недопущення прийняття самого рішення ще на стадії обговорення і голосування, на засоби масової інформації з метою формування потрібної для них громадської думки і тиску на весь процес формування рішень. В цьому разі велику роль відіграють компроміси та їх засоби впливу.

«Групи тиску» українського суспільства можуть конфліктувати між собою за утвердження групового інтересу. У цьому разі суб'єкт політики, що приймає рішення, повинен вміти розв'язувати конфлікти між політичними силами, що формують «групи тиску», протистояти монополії впливу на владу з їхнього боку, професійно володіти політичною ситуацією, повинен знайти оптимальне вирішення проблеми, щоб не допустити компромісного порушення процедури

прийняття рішення, що відповідає стратегічним цілям. Важливу роль у цьому відіграє політична культура суб'єкта політики, володіння ним інформацією з певного питання, а також методи та засоби досягнення компромісних рішень.

Політичні рішення приймаються у певних формах, основні з яких: закони, укази, розпорядження, постанови, резолюції; норми статутів політичних партій; рішення громадських організацій.

Політичні рішення містять у собі норми, що забезпечують організацію політичного життя суспільства, надають політичним зв'язкам визначеності й усталеності. В системі соціальних норм правових, партійних, корпоративних, моральних, традицій, звичаїв особливе місце посідають політичні норми — принципи, за допомогою яких досягаються компромісні рішення.

Політичні норми — правила поведінки, що складаються у сфері політики і являють собою досягнення компромісних рішень, а також цементують усі елементи політичної системи, є складовою частиною конституцій, партійних документів (директив), тобто це норми, які розглядають як засіб закріплення народовладдя, демократизму, самоуправління, досягнення компромісних рішень.

Політичні норми у політичних рішеннях часто пов'язані з організаційними нормами, а організаційні норми — це правила поведінки, що регулюють організаційні відносини в усіх сферах суспільного життя, в тому числі політичного.

Підкреслимо, що рішення всеохоплюючого характеру і високого політичного впливу приймаються повноважними зборами представників народу — парламентами, конгресами, національними зборами та ін. Це правові акти, серед яких найбільшу силу мають закони, що також можна розглядати як засоби досягнення компромісних рішень.

Закон — нормативно-правовий акт, який приймається у конституційному порядку найвищим органом державної влади, має найбільшу юридичну силу стосовно інших нормативних актів і регулює найважливіші суспільні відносини.

Основним Законом держави є Конституція. Саме конституційні норми мають найбільш виражений політичний характер.

На ґрунті конституцій, як основних законів та засобів, приймаються інші правові акти.

Закон може бути прийнятий прямим волевиявленням громадян, тобто через референдум. Вони є основою для прийняття указів, розпоряджень, постанов, резолюцій та інших політико-правових і правових актів.

Юридичну силу закону мають також декларації, що приймаються вищим органом державної влади. Декларація — це заява від імені вищого органу влади, уряду або партії, в якій урочисто проголошуються основні політичні принципи.

Декларації, як політичні рішення з будь-якого питання міжнародної політики, можуть прийматися однією або кількома державами.

Прийняття рішень представницькими органами влади у «відкритому» суспільстві має характер відкритості. Відкритий характер прийняття рішень через систему представницької демократії є формою легітимації політичної влади, подолання відчуження від неї громадян, формою контролю безпосередньо над бюрократією та обранцями народу. Таким чином, і Конституцію, і декларацію можна розглядати як засоби досягнення компромісно-політичних рішень.

Прийняття політичних рішень потребує від суб'єкта політики переконаності, компромісності у доцільності втілення визначеної політики, яка має бути заснована на правильно зрозумілих законах суспільного розвитку, усвідомленні необхідності втілення їх у політичних рішеннях.

Розвинені суспільство і держава здатні приймати вагомі, конструктивні рішення на основі компромісних законів суспільно-політичного розвитку. Проте, не завжди знаходяться сили, які здатні усвідомити об'єктивні політичні процеси.

Високим буває ступінь ризику при прийнятті компромісних політичних рішень при переході до якісно нового стану суспільства.

Прийняття такого рішення і просте, і складне: воно пов'язане із значними втратами або досягненнями економічного і політичного характеру.

Отже, процес прийняття рішень, як і будь-яка політична діяльність, відіграватимуть велику роль, від якої залежать темпи історичного розвитку, самовдосконалення суб'єктів політики, їх політична культура, оптимальний розвиток всього світоустрою. Політична наука напроцювала низку загальновизначених теорій прийняття політичних рішень, які мають компромісний характер. Однією з перших можна вважати концепцію соціальної дії М. Вебера, яка зорієнтована на свідомість, раціональність, ефективність та компромісність. Великий внесок у розвиток теорії політичних рішень зробив і американський політолог Г. Саймон. Він сформулював її в таких працях, як «Адміністративна поведінка» (1947), «Нова наука управлінських рішень» (1960). На думку Г. Саймона, прийняття компромісних політичних рішень визначає характер організаційної структури суспільства, він виділяє рішення програмовані, тобто шаблонні, які повторюються, і непрограмовані, які базуються на оцінці нових явищ і фактів та розв'язують невідомі раніше завдання. Програмовані рішення, на його думку, дають більше можливостей для прогнозів, компромісів ніж спонтанні. Г. Саймон у своїх працях вирізняє такі стадії прийняття компромісних рішень: пошук і формулювання проблеми; вироблення шляхів прийняття рішень; оцінка й вибір конкретного варіанта рішення. Вчений вважав, що найкращим є компромісне рішення, відправним пунктом яких є конкретні дії.

Д. Істон наголошував, що політика є процесом ієрархізації цінностей, яка досягається прийняттям рішення. На його думку, техніка та засоби прийняття рішень передбачають: умови прийняття компромісних рішень, організаційний контекст, можливі наслідки рішень.

С. Лассуел виділяє сім етапів прийняття компромісних рішень: постановка проблеми; пошук інформації; відбір альтернатив; звернення за підтримкою; процес реалізації рішення; оцінка ефективності рішення; підведення підсумків.

Отже, політичне компромісне рішення є важливим елементом політичної діяльності й реалізації політичних цілей, це здійснюваний процес визначення завдань політичної дії, етапів, способів її досягнення, це технологічна реалізація політичної влади в управлінні соціальними процесами.

1. *Політологічний* енциклопедичний словник / за ред. Ю.С. Шемшученка, В.Д. Бабкіна, В.П. Горбатенка – К.: Генеза, 2004. – 268 с. 2. Там само. 3. *Коваленко Б.В.* Политическая конфликтология: учебное пособие / Коваленко Б.В., Пирогов А.Н., Рыжов О.А. – М., 2002. – С. 68. 4. *Стоун Д.* Парадокс політики. Мистецтво ухвалення політичних рішень / Стоун Д. – К.: Альтернативи, 2000. – 300 с. 5. *Глухова А.В.* Политические конфликты: основание, типология, динамика. – М., 2000. – 56 с. 6. *Крозье М.* Скромна держава, сучасна держава. Стратегія іншого виміру. – Париж, 1987.